

แนวทางแก้ปัญหาของชาวนาไทย... จากแปลงนาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

รศ.จุฑาทิพย์ ภัทราวาท
ผู้อำนวยการสถาบันวิชาการด้านสหกรณ์
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ท่ามกลางข้อโต้แย้งเกี่ยวกับโครงการรับจำนำข้าวซึ่งกำลังเป็นที่สนใจของคนในสังคม ซึ่งทุกคนต่างได้รับผลกระทบกันถ้วนหน้า ทั้งนี้เพราะข้าวเป็นอาหารหลักของคนไทย การทำนาปลูกข้าวของชาวนานั้นไม่เพียงแต่เป็นอาชีพ แต่เป็นวิถีชีวิตซึ่งเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันอย่างแยกไม่ออก มีคนกล่าวว่า ข้าวเป็นจิตวิญญาณของคนไทย ดังจะเห็นได้จากวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนคติความเชื่อต่างๆ ของคนไทยล้วนเกี่ยวข้องกับข้าวและชาวนา

แต่เดิมเราปลูกข้าวไว้กินและนำส่วนที่เหลือไปแลกกับสิ่งของที่ผลิตเองไม่ได้ ต่อมาเหตุการณ์เปลี่ยนไป คนไทยที่เป็นชาวนามีน้อยลง หันไปยึดอาชีพอื่นเพื่อนำรายได้มาซื้อข้าวกิน ไม่เว้นแม้แต่ชาวนาในปัจจุบันที่ขายข้าวเปลือก แต่ต้องไปซื้อข้าวสารมากินเช่นเดียวกัน

หากสังเกตให้ดีจะเห็นได้ว่าทุกฝ่ายที่ออกมาให้ข้อคิดเห็นในเรื่องโครงการรับจำนำข้าว นั้น ล้วนแต่เป็นห่วงว่าชาวนาจะไม่ได้รับประโยชน์ตามเจตนารมณ์ของโครงการฯ อีกทั้งมีข้อกังวลเกี่ยวกับผลกระทบต่อระบบค้าข้าวไทย ทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ และที่สำคัญการสร้างแรงจูงใจด้วย การแทรกแซงราคา ดังกล่าวจะทำให้ชาวนาหันมาเน้นการผลิตข้าวในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ข้าวไทยในอนาคตอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้นบทความต่อไปนี้จะกล่าวถึงวิถีอาชีพของชาวนาที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและแนวทางการแก้ปัญหาที่มองชาวนาเป็นตัวตั้ง โดยมุ่งเน้นไปที่การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มสมรรถนะแก่ชาวนา ซึ่งเป็นวิธีการแก้ปัญหาชาวนาไทยในอีกแง่มุมหนึ่ง บางคนอาจเห็นเป็นเรื่องที่ทำยาก แต่มีความจำเป็นและต้องดำเนินการ เพราะสอดคล้องกับประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะช่วยธำรงรักษาคุณภาพข้าวไทยในสายตาของชาวโลกและสานต่อนโยบายด้านความมั่นคงทางอาหารไปพร้อมกัน

ภาพสะท้อนวิถีอาชีพและวิถีชีวิตชาวนาไทย

หากใครมีโอกาสได้คลุกคลีกับชาวนา ก็คงเห็นภาพสะท้อนในวิถีอาชีพและวิถีชีวิตที่เริ่มต้นด้วยการเตรียมดิน เตรียมกล้า การปลูก ใส่ปุ๋ย ดูแลรักษาวัชพืช กำจัดศัตรูพืช เก็บเกี่ยว และขายข้าวเปลือก สำหรับชาวนาในภาคอีสานหรือชาวนาที่ทำน่าน้ำฝนก็ทำได้ปีละครั้ง และส่วนใหญ่จะมีฉางข้าวไว้เก็บรักษาหลังการเก็บเกี่ยวเพื่อรอราคาและเอาไว้กินในครัวเรือน แต่สำหรับชาวนาในภาคกลางแล้ว ดูเหมือนว่าวิถีอาชีพจะเป็นไปอย่างเร่งรีบ เพราะมีโอกาสทำนาได้มากกว่าปีละ 2 ครั้ง บางแห่งได้มากถึง 5 ครั้งในเวลา 2 ปี ชาวนาเหล่านี้เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้วจำเป็นต้องขายทันที ทั้งๆ ที่ข้าวยังมีความชื้นสูง จึงทำให้การกำหนดราคาตกเป็นของพ่อค้าโรงสีไปโดยปริยาย

ต่อข้อซักถามขานานว่า มีความคาดหวังอะไร ก็มักจะได้รับคำตอบคล้ายๆกันว่า อยากมีรายได้มากจึงต้องเร่งปลูกข้าวปีละหลายหน แม้ว่าค่าเช่าที่ดินจะมีราคาสูงถึงฤดูกาลละ 2,000 บาทต่อไร่ และต้องใส่ปุ๋ยให้มากเพื่อจะได้ผลผลิตมากๆ ใส่สารเคมีเพื่อจัดการความเสี่ยงเรื่องโรค แมลง และศัตรูพืช ซึ่งส่วนใหญ่จะใส่ตามสูตรของพ่อค้าหรือตามอย่างกัน จึงทำให้ต้นทุนการปลูกข้าวของขานานาสูงกว่า 8,000 บาทต่อไร่ สำหรับขานานารายได้ที่มีผลผลิตมากกว่า 800 กิโลกรัมต่อไร่ ก็จะไม่ขาดทุน ทั้งนี้เพราะขานานาที่เข้าโครงการรับจำนำ มักจะขายได้ในราคาไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทต่อเกวียนหรือกิโลกรัมละ 10 บาท เนื่องจากถูกหักค่าความชื้น

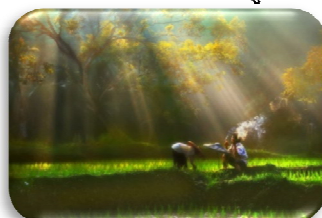
คำถาม คือ แล้วขานานาอยู่ได้อย่างไร คำตอบ คือ ขานานาที่อยู่ได้ส่วนใหญ่จะเป็นขานานาที่มีที่ดินเป็นของตนเอง บางคนมีทุนของตนเอง และสามารถเช่าที่ดินมาทำนามากขึ้น ก็มีโอกาสดำเนินการตามเจตนารมณ์ของรัฐบาลมากหน่อย แต่สำหรับขานานารายย่อย ซึ่งไม่มีทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งทุนและแหล่งปัจจัยการผลิตในราคาปกติ ที่ต้องหันไปพึ่งพานายทุนนอกระบบด้วยความจำยอม จึงเป็นเหตุปัจจัยสำคัญของภาระหนี้สินของขานานาในทุกวันนี้

แนวทางการแก้ปัญหาของขานานาไทย...จากแปลงนาสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการช่วยเหลือขานานาด้วยมาตรการแทรกแซงราคาข้าวเปลือก อาจไม่สามารถแก้ปัญหาให้ขานานามีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น เพราะเป็นกิจกรรมในช่วงการจำหน่ายข้าวให้แก่โรงสี แต่ไม่ได้แก้ปัญหาที่ขานานาต้องเผชิญหน้าด้านอื่น ๆ เช่น การเข้าถึงแหล่งทุน ค่าเช่าที่ดินสูง ปุ๋ยแพง โรงแผลงระบาด ซึ่งจำเป็นต้องมีการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ขานานาอาจมีทางเลือกอื่นที่น่าสนใจ ตัวอย่างเช่น หากขานานารายได้มีนิสัยการออม ก็จะสามารถสะสมทุนไว้ใช้ในการประกอบอาชีพและพึ่งพาแหล่งเงินกู้ที่น้อยลง หรือหากได้เข้าไปเป็นสมาชิกของสถาบันเกษตรกร ก็จะพึ่งพาและร่วมมือกันในการสร้างอำนาจการต่อรองราคาด้วยวิธีการรวมซื้อปัจจัยการผลิตและการขายผลผลิตร่วมกัน อีกทั้งยังมีโอกาสได้รับข้อมูลข่าวสารและรู้เรื่องเทคโนโลยีที่ทันสมัยในการลดต้นทุนและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต โดยปัจจุบันมีสถาบันเกษตรกรหลายแห่งได้จัดตั้งกองทุนเกื้อกูลระหว่างกัน โดยมุ่งไปที่การส่งเสริมการออมและสร้างวินัยการเงินแก่สมาชิก ซึ่งนอกจากจะช่วยลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการผลิตแล้ว ยังช่วยให้ขานานามีอิสระในการเลือกซื้อปัจจัยการผลิตและขายผลผลิตด้วย

ด้วยตระหนักถึงความจำเป็นของการติดอาวุธทางปัญญาแก่ขานานา เมื่อต้นปีที่ผ่านมาทีมวิจัยของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน (สสค.) จึงได้ริเริ่มพัฒนาหลักสูตรเรียนรู้ “ขานานามีอาชีพ” โดยเน้นไปที่การจัดการเรียนรู้ที่จะทำให้ขานานาได้ปรับทัศนคติในการผลิตข้าวคุณภาพ ปรับเปลี่ยนวิถีคิดในการจัดการวิถีอาชีพและวิถีชีวิตให้เกิดความสำเร็จอย่างสมดุล และการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการทำนอย่างมีอาชีพ ที่สามารถสร้างทางเลือกให้กับตนเองอย่างรู้เท่าทันและมีภูมิคุ้มกันตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีทีมวิจัยซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิ และปราชญ์ชาวบ้านให้ความอนุเคราะห์ในการพัฒนาหลักสูตร และมีครูพื้นที่ทำหน้าที่จัดการเรียนรู้แก่ขานานาใน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดชุมพร งานวิจัยดังกล่าวจะใช้เวลา 7 เดือน เพื่อให้ขานานาที่เข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ได้ประเมินและตอบโจทย์แก่ทีมวิจัยว่ามีความเหมาะสมและช่วยเสริมสร้างขีดความสามารถให้แก่ขานานาเพื่อไปเป็นขานานามีอาชีพได้หรือไม่ เพื่อนำไปปรับปรุงและขยายผลการพัฒนาความเข้มแข็งแก่ขานานาร่วมกับภาคีต่อไป

ภายใต้อัตลักษณ์ “รักษุณธรรม คิดสร้างสรรค์และแบ่งปัน มีศรัทธาในอาชีพ ใฝ่หาความรู้ตลอดเวลา เพื่อสืบสานอาชีพทำนา ในแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน” จึงเป็นคุณลักษณะของขานานาไทยที่จะเป็นเมล็ดพันธุ์แห่งความหวังของประเทศ ที่จะงอกงามจากแปลงนาสู่การพัฒนาต่อไปชั่วลูกชั่วหลาน

ที่มาภาพ : สืบค้นจากอินเทอร์เน็ต